

Markus Christian Hansen

Robert Brenner: Från feodalsamhället till kapitalismen

Denna artikel är från tidskriften *Röda Rummet*, december 2023.

På marxistarkivet finns fler artiklar av/om Brenner, bl a en debatt om hans syn på dagens kapitalistiska ekonomi – Se *Lästipsen* efter artikeln.

Detaljerna i diskussionen om den historiska övergången från medeltidens feodalism till det kapitalistiska system som råder idag kan lätt framstå som akademiskt hårklyveri. Men som Markus Christian Hansen visar i sin introduktion till Robert Brenners tänkande har debatter kring dessa frågor lett till avgörande skiften i synsätt och till begreppsutveckling med vittgående konsekvenser för politiskt handlande i nutid.

När uppstod kapitalismen? Hur uppstod den och varför? Dessa frågor står i centrum för den marxistiska historieforskningstraditionen och har genererat en mängd olika svar. Det är en kontrovers som i princip måste beröra den ännu mer grundläggande frågan om vad kapitalism egentligen är.

Den som har erbjudit de kanske mest inflytelserika svaren på dessa frågor sedan Marx själv är den amerikanske historikern Robert Brenner. I denna artikel ska jag introducera Brenners tänkande med särskilt fokus på hans arbeten om övergången från feodalism till kapitalism, vilka inte bara erbjuder en historisk berättelse om kapitalismens uppkomst specifikt i England under senmedeltiden och den tidigmoderna perioden utan också en teoretisk apparat grundad i en speciell läsning av Marx. Brenner anför att frågan om kapitalismens uppkomst och utveckling är en politisk och historisk specifikt fråga eftersom systemet inte uppstod av nödvändighet utan genom historiskt specifika klassförhållanden och strider.

Kritiken mot nymalthusianismen

Brenners första viktiga arbete som behandlar frågan om övergången mellan feodalism och kapitalism är artikeln ”*Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe*” som publicerades i tidskriften *Past & Present* 1976. Där argumenterar Brenner för att kapitalismen uppstod på en i tid och rum avgränsad plats, nämligen i det engelska jordbruket under senmedeltiden. Den var i huvudsak ett resultat av klasskampen mellan jordägande herrar och en bondebefolkning som hade direkt tillgång till produktionsmedlen. Brenner utvecklar denna ståndpunkt genom en kritik av en historisk förklaringsmodell som han kallar nymalthusianism, vilken tydligast representeras av den engelske historikern M. M. Postan och den franske historikern Emmanuel Le Roy Ladurie.

Enligt nymalthusianismen är den allmänna ekonomiska utvecklingen i Europa från medeltiden till 1800-talet mer eller mindre ett resultat av demografiska cykler. Postan var intresserad av att förstå hur livegenskapen försvann i England i slutet av medeltiden. Han hävdar att en period av demografisk expansion under 1100- och 1200-talen resulterade i överbefolkning i förhållande till tillgängliga jordbruksresurser, vilket ledde till en kraftig minskning av den engelska befolkningen under 1300- och 1400-talen på grund av sjukdomar och svält. Detta minskade i sin tur drastiskt tillgången på arbetskraft för herrgårdarna, vilket gav bönderna en starkare ställning i samhället och gjorde det möjligt för dem att bryta sig ut ur livegenskapens järngrepp. Le Roy Ladurie argumenterar på liknande (men med delvis omvända orsakssamband) sätt för Frankrikes ekonomiska utveckling under de följande århundradena: först en demografisk expansion under 1500-talet som resulterade i en ökning av antalet bönder i förhållande till mängden tillgänglig mark. Detta innebar att godsägarna gynnades av ökade intäkter från sina jordegendomar, eftersom de kunde pressa bönderna på grund av den stora tillgången på arbetskraft. Gradvis läggs allt mindre bördig mark under plogen och böndernas markinnehav blir allt mindre jordlotter. Med tiden blir bondeklassen oförmögen att producera ett tillräckligt stort överskott för att överleva, och den demografiska trenden slår över i kollaps under 1600-talet.

Brenner riktar skarp kritik mot denna malthusianska ”ortodoxi”. Det är meningslöst, menar han, att hänvisa till demografiska mönster som förklaringar i sig. Om man vidgar blicken och jämför den långsiktiga utvecklingen i Frankrike, Östeuropa och England under 1400-1700-

talet, finner man radikalt olika utvecklingsvägar. Detta trots liknande demografiska trender i hela Europa. Medan Frankrike och Östeuropa var fast i ett malthusianskt cykliskt mönster av demografiska upp- och nedgångar också efter medeltiden, upplevde England en kontinuerlig ökning av välståndet. Brenner avvisar därför tanken på att demografiska trender i sig själva kan förklara historisk utveckling. I stället menar han att effekterna av en sådan ”extern” faktor måste förstås som modulerade av de ”interna” faktorer som spelar in i varje enskilt fall – i synnerhet av klasstrukturen.

Klasstrukturens betydelse för kapitalismens uppkomst

Brenner pekar på att tre helt olika klasskonfigurationer uppstod i de olika fallen. Medan det i Frankrike utvecklades en absolut stat och ett relativt fritt bondestånd, underkastades det i övrigt fria bondeståndet i Östeuropa livegenskap. I England utvecklades i stället en epokgörande tredje väg, kapitalismen, med sin karakteristiska agrara triad med jordägare, kapitalist och lönearbetare. Det är dessa specifika klasstrukturer som enligt Brenner i slutändan förklarar de olika makroekonomiska utvecklingsvägarna.

I Frankrike var bönderna starka, uppbackade av den absoluta staten på bekostnad av feodalherrarna. Detta berodde på att staten beskattade bondeklassen direkt och därmed hade ett starkt ekonomiskt intresse av att se till att så lite som möjligt av de överskottsprodukter som bönderna producerade på sina jordlotter (som de hade direkt tillgång till) gick till godsägaren. Av den anledningen misslyckades den franska aristokratins försök att underkuva den fria bondeklassen. Detta fick den långsiktiga konsekvensen att när befolkningen växte delade bönderna upp sina jordlotter på fler och fler barn och expanderade till alltmer perifer och mindre bördig jord vilket utlöste en demografisk kris när befolkningen växte snabbare än livsmedelsproduktionen. I Östeuropa var bondeklassen svagt och lokalt organiserad i små, utspridda byar och det fanns ingen stark centraliserad stat som i Frankrike. Därför kunde godsägarklassen införa livegenskap, vilket innebar att de kunde pressa bönderna att lämna ifrån sig stora delar av sin överskottsproduktion och leverera intensiv dagsverksplikt. Både Frankrike och Östeuropa förblev fångna i en statisk, eller till och med minskande agrar produktivitet, eftersom det enklaste sättet för aristokratin och staten att öka sina intäkter var att frånta bönderna en större andel av produktionen genom direkt våld. På kort sikt var detta en mycket enklare väg framåt jämfört med att behöva investera i olika typer av dyra och osäkra produktivitetssökande tekniska lösningar.

I England ledde en kapitalistisk ekonomi för första gången i historien till så kallad sekulär tillväxt, det vill säga en långsiktig och stabil icke-cyklisk ekonomisk expansion i förhållande till befolkningen. England undkom därmed det malthusianska mönstret. Kort sagt var detta ett resultat av en förändrad reproduktionsstrategi bland den engelska godsägarklassen. Brenner anser att orsaken till detta å ena sidan kan sökas i den välorganiserade bondeklassen som levde i tätt koncentrerade bysamhällen vilket omöjliggjorde återinförandet av livegenskap och, å den andra, i godsägarnas förmåga att ackumulera och relativt fritt förfoga över stora jordegendomar. Efter befolkningskollapsen under medeltiden kunde de engelska godsägarna införliva de många jordstycken som nu låg öde i sina domäner och även ackumulera mer mark genom att höja vederlagen för att överta jord till nivåer som var prisvärda för endast de mest produktiva jordbrukarna. Samtidigt lyckades godsägarna ändra hur ofta arrendekontraktet måste förnyas. Medan dessa traditionellt löpte över flera generationer, pressades förnyelseperioden nu ner så lågt att bönderna tvingades hålla jämna steg med vad andra kunde betala om de inte ville förlora sin mark. Med andra ord skapas ett marknadstryck på mark där tillgången till mark avgörs av den enskilda arrendatorns förmåga att producera så effektivt som möjligt i konkurrens med andra.

Det fanns nu ett urvalstryck. Eftersom godsägarna kunde hyra ut sin mark till vem de ville, gjorde de det till dem som visade sig kunna betala de högsta arrendena. Detta skapade intresse och behov hos arrendatorerna att förbättra produktiviteten på sina marker för att undvika att bli vräkta när arrendena ökade. På så sätt uppstod konkurrens om marken som avgjordes av de enskilda arrendatorernas förmåga att återinvestera sina inkomster direkt i att öka produktiviteten på sin mark, vilket ledde till användning av proletariserad arbetskraft samt att jordlotter slogs ihop. Konkurrensen om jordbruksmarken förvandlade således en del av dessa så kallade "tenant farmers" till storarrendatorer – kapitalistiska storjordbrukare med anställda lönearbetare. Samtidigt förvandlades de bönder som förlorade tillgången till mark i den nya konkurrenssituationen till lönearbetare som var beroende av marknaden för att sälja sin arbetskraft och köpa sina förnödenheter. Detta markerade också en övergång från fokus på självhushållningsproduktion till allmän marknadsproduktion, vilket blev möjligt och önskvärt när befolkningen ökade (särskilt den proletariserade delen av den) och jordägandet blev mer och mer koncentrerat. I England uppstod det således ett systematiskt marknadstryck för att maximera markens produktivitet och en jordlös proletariserad arbetsstyrka, och därmed också en inhemsk marknad som kunde tillhandahålla den nödvändiga efterfrågan för ökad avkastning från jordbruket. England kunde på så sätt bryta igenom det malthusianska taket och uppnå en världshistoriskt unik ekonomisk tillväxt.

På detta sätt skisserar Brenner en modell för makroekonomisk utveckling som inte förklaras av självständiga ekonomiska faktorer. Istället är den resultatet av politiska strider och deras uttryck i särskilda former av klasstrukturer som är centrerade kring tillgång till egendom och försörjningsmedel. Endast i England blev överlevnaden beroende av förmågan att konkurrera på marknaden genom vinst, som bestämdes av ökningen av arbetsproduktiviteten. I Frankrike och Östeuropa fortsatte bönderna att ha direkt tillgång till sina produktionsmedel, vilket ledde till att det inte fanns något systematiskt marknadstryck för att investera i produktivetsförbättringar. Brenner erbjuder alltså en modell för kapitalismens uppkomst som inte förutsätter att kapitalismen existerar i en protoform (som något som redan finns, men som hålls tillbaka av politiska eller sociala hinder) eller som ett uttryck för "den mänskliga naturen", utan helt enkelt som ett tillfälligt snarare än nödvändigt resultat av hur olika klasser försökte reproducera sig i ett givet historiskt sammanhang.

Brenner mot Wallerstein: kritik av den nysmithianska marxismen

Kärnan i Brenners kritiska projekt är att demontera historiska modeller som försöker förklara kapitalismens uppkomst men som redan förutsätter dess existens i form av en "mänsklig natur" eller som ett socialt tillstånd som "hålls tillbaka" av till exempel feodala juridiska strukturer. Denne impuls blir ännu mer framträdande i den 1977 publicerade essän "The Origins of Capitalist Development: A Critique of Neo-Smithian Marxism". Här kritiserar Brenner de marxister som, i Adam Smiths fotspår, anser att de kan lokalisera kapitalismens kärna i de globala handelssystemen. Mer specifikt fokuserar Brenner på sociologen Immanuel Wallerstein och hans världssystemteori.

Wallersteins uppfattning är att det kapitalistiska "världssystemet" uppstod på 1400-talet och existerar än idag. Dessförinnan styrdes världen av "världsimperier" som systematiskt begränsade industriell och produktiv expansion. Det var inte förrän dessa imperier kollapsade som världshandeln släpptes fri, vilket ledde till utvecklingen av en global arbetsdelning som i sin tur ledde till regional specialisering och utveckling. Denna globala arbetsdelning har dock skapat en global ojämlikhet mellan centrum och periferi på grund av differentierade möjlig-

heter till kontroll över resurser och arbetskraft, vilket leder till systematisk underutveckling i den globala södern och systematisk överutveckling i väst.¹

Brenners kritik av Wallerstein har stora likheter med den han riktade mot nymalthusianerna. För det första finns det ett empiriskt problem. Brenner visar att internationell handel inte har haft en samhällsförändrande effekt i allmänhet, utan historiskt har lett till mycket olika resultat. Handel var förvisso en viktig del av den feodala klasstrukturen. I Baltikum bidrog till exempel spannmålsexporten till att upprätthålla och befästa godsägarnas makt över de livegna bönderna. I Västeuropa var utvecklingen av handelsstäder direkt kopplad till konsumtionen av lyxvaror och militär utrustning hos godsägare med köpkraft – två integrerade och nödvändiga element för att upprätthålla deras ställning som härskande klass i det feodala samhället. Poängen är alltså inte att handel spelat en oviktig historisk roll, utan snarare att den effekt som externa marknadsmöjligheter och villkor har på ett samhälle är beroende av regionala klasstrukturer och politiska strider.

Dessutom finns det en begreppslig kritik. Wallerstein pekar på vissa allmänna externa faktorer – en blomstrande världshandel – som en förklaring till kapitalismens uppkomst och expansion. Men, frågar Brenner, kan världshandeln i sig själv förklara varför systematiska produktivetsförbättringar bara inträffar i England? Wallerstein skulle svara att denna produktivetsökning är en följd av den internationella arbetsdelningen, som leder till en ständigt ökande regional specialisering, modulerad efter varje regions specifika egenskaper och kännetecken. Men varifrån kommer denna handelsexpansion och tendens att implementera den ”lämpligaste” formen av regional produktion? Den är enligt Wallerstein en följd av de tidigare världsimperiernas kollaps, som befriade handeln från de gamla imperialistiska apparaternas bojor och begränsningar och därmed öppnade dörren för en övergång till produktion för världsmarknaden, vilket är vad kapitalism definitionsmässigt är. Och detta, menar Brenner, är en förklaring som bara är meningsfull om man antar att 1) kapitalism definieras som produktion för försäljning (vilket är Wallersteins ståndpunkt), och 2) att det på något sätt är transhistoriskt ”rationellt” att ägna sig åt kapitalistisk specialisering på grund av en naturlig mänsklig tendens att sälja och köpa, och att producera med maximal effektivitet för marknaden.

För det första anser Brenner att Wallersteins förståelse av kapitalismen är helt felaktig, eftersom försäljning till marknaden mer eller mindre alltid har existerat som en överlevnadsstrategi, men inom radikalt olika klasstrukturer. För det andra menar han att Wallerstein förstår kapitalismens uppkomst och spridning på ett sätt som innebär att en kapitalistisk rationalitet redan är förutsatt – men det är just detta som måste förklaras. Wallersteins teori om kapitalismens uppkomst är alltså rent kvantitativ: mer handel leder till ökad arbetsdelning som leder till kapitalism som i sin tur leder till mer handel. Brenner menar däremot att en förklaring av hur en kapitalistisk rationalitet uppstod vid en viss tidpunkt i historien måste vara av kvalitativ art: hur sker ett brott mellan ett produktionssätt och ett nytt?

Politisk marxism

Brenners analyser väckte livlig debatt. Inte oväntat möttes de av kritik från Postan och Le Roy Ladurie som inte alls höll med om Brenners ”voluntaristiska” tolkning av den historiska utvecklingen, utan istället insisterade på ”ekonomiska” faktorer. Detta fick Brenner att följa upp och utvidga sin ursprungliga text med den längre artikeln ”*The Agrarian Roots of European Capitalism*” (1981). I den upprepar Brenner mer eller mindre sina ursprungliga insikter, men med viktiga tillägg och förändringar som bland annat växt fram ur hans polemik mot Wallerstein. En stor del av artikeln består av en ytterligare förstärkning av det historiska

---

¹ Se Carl Cassegårds artikel, [Världssystemet, arbetet och den politiska makten](#) i *Röda rummet* 1-2/2019. För mer om Wallerstein. Brenner, ”Neo-Smithian Marxism”, 29-31ff, 61-62ff.

argument som han tidigare presenterat. Samtidigt gör han det på ett sätt som tvingar fram ett antal centrala teoretiska begrepp vilka har bidragit till att etablera Politiska Marxismen som ett kraftfullt tankestråk inom den marxistiska traditionen. I det följande ska vi se närmare på några av dessa begrepp.

Sociala egendomsförhållanden

I "Agrarian Class Structure" fokuserade Brenner på vertikala klasstrider mellan tillägnare (godsägare och stat) och producenter (bönder). Dessa betraktas som historiskt öppna processer som leder till att "objektiva" och "externa" faktorer – såsom befolkningstillväxt och handel – får olika effekter beroende på de lokala klassförhållandena. Men i *Agrarian Roots* lägger Brenner till en explicit horisontell klassdimension som en central del av sin argumentation. Brenner menar här att vi bara kan förstå vilka sociala krafter som är verksamma i olika historiska samhällen om vi tittar både på de horisontella (konkurrens och samarbete inom eller mellan olika klasser) och vertikala (exploatering) politisk-ekonomiska relationerna mellan grupper av individer i ett samhälle. Som exempel kan nämnas den interna militära konkurrensen inom den adliga klassen under feodalismen liksom deras konkurrens om att extrahera delar av ett böndernas överskott. Brenner kallar dessa två axlar tillsammans för sociala egendomsförhållanden, eftersom de uttrycker hur egendom och tillgång till försörjningsmedel existerar i ett historiskt samhälle. Därmed går Brenner emot den förståelse av "produktions-sätt" som enbart handlar om förhållandet mellan utsugare och utsugna, och/eller förhållandet mellan klasser och arbetets tekniska organisation.

I den tidigare artikeln hade Brenner redan en viss förståelse för vikten av horisontella relationer genom att han visade hur de horisontella relationerna inom bondeklassen var oerhört viktiga i den meningen att solidaritet och organisation var avgörande för böndernas styrka i kampen mot godsägarklassen. I "Agrarian Roots" argumenterar han istället för att det horisontella trycket på godsägarna att spendera sina inkomster på vad han kallar politisk ackumulation är än mer centralt.

Politisk ackumulation

I det feodala samhället existerade inte vad vi idag förstår som privat äganderätt till jordbruksmark. Tekniskt sett tillhörde i stort sett alla jordlotter herrgården eller kronan. Men bönderna hade rätt att använda marken, ofta med hänvisning till lokala seder och traditioner, och hade därmed direkt tillgång till produktionsmedel, som de använde för att tjäna sitt eget uppehälle. Godsherrarnas fick sin utkomst genom att utvinna en arbetsprodukt från de som brukade jorden genom direkt användning av våld eller hot om våld. Eftersom varken bönder eller godsherrar var beroende av marknaden för sin överlevnad, och därmed inte heller utsattes för något marknadstryck, hade bönderna inget incitament att investera tid, energi och överskott i att optimera sin produktivitet. Det var mer logiskt att fokusera på att reproducera sig själv och sin familj genom att odla sina grödor med sikte på maximal säkerhet samtidigt som man försöker undvika avgångar. Det innebar i regel en diversifierad produktion av olika grödor så att riskerna med till exempel spannmålssjukdomar minskade. Målet var att undvika svält, inte att ackumulera rikedom. Med andra ord hämmades specialisering till förmån för en mångsidig självhushållningsproduktion.

Godsägarna hade också direkt tillgång till böndernas överskott. Det var därmed inte rationellt att börja tvinga bönderna till en ny produktionsform som skulle kräva stora investeringar i produktionsapparaten och införandet av ett övervakningssystem för att säkerställa att bönderna gjorde vad de skulle. Bönderna kunde inte enkelt disciplineras genom hot om avhysning, eftersom de hade direkt tillgång till jordlotterna. Att kasta ut en bondefamilj från sin mark och hitta en ny var en besvärlig process. Således hade varken bönder eller godsherrar

något intresse av att systematiskt öka arbetsproduktiviteten, vilket ledde till den tidigare nämnda trenden med ekonomisk stagnation när befolkningen växte.

Brenner menar att dessa sociala egendomsförhållanden ledde till en tendens för godsherrarna att investera det överskott de pressade ur bönderna på ett visst icke-kapitalistiskt sätt. Detta tog sig i uttryck dels genom omfattande produktionsexpansioner där mer mark och fler bönder införlivades i godsens, dels genom uppbyggnad av militär styrka för att lättare kunna utvinna överskottsprodukter från bondeklassen. Men den ständiga upprustningen gjorde också godsägarna till permanenta hot mot varandra särskilt eftersom det fanns en begränsad mängd bönder och mark. Detta skapade ett horisontellt tryck inom den adliga klassen för ökade investeringar i sina militära apparater. Dessutom krävdes stora utgifter för olika former av gåvor, gillen, marknader, lyx och andra former av aktiviteter inom eliten som kunde befästa godsherrens sociala status och fungera som metoder för att belöna och behålla en militär anhängarskara. Å andra sidan fanns det också en möjlighet att bättre utvinna en del av överskottet från bondeklassen om godsägarna kunde organisera sig och arbeta tillsammans i feodala stater. Den interna klasskampen mellan godsägarna verkar ha främjat en tendens att bilda mer centraliserade statliga enheter, konstaterar Brenner.

Begreppet politisk ackumulation syftar således på ett tryck som uppstår internt i godsägar-klassen att kontinuerligt men improduktivt investera mer och mer av överskottsprodukten på ett sådant sätt att de kan reproducera sig själva i konkurrens med andra godsägare. Detta tryck är en konsekvens av en historiskt given klasstruktur som ger upphov till specifika sociala egendomsförhållanden. Brenner skulle senare kalla dessa påtryckningar för ”reproduktionsregler”. Politisk ackumulation är en process som är självförstärkande och tvingar alla godsägare att delta om de vill överleva. Detta får Brenner att i en senare artikel ställa upp sin orsaksmodell mer rakt på sak: historiskt specifika och politiskt reproducerade sociala egendomsförhållanden leder till reproduktionsregler för individen, vilket leder till sociala aggregat av beteenden som skapar ett visst historiskt utvecklingsmönster, vilket i sin tur leder till vissa typer av kriser.

Kapitalackumulation och kapitalism

Utifrån denna begreppsliga struktur kan Brenner också mer precist förklara vad som är utmärkande för kapitalismen både när den först uppträder i England och mer allmänt. De sociala egendomsförhållanden som uppstod ur klassförhållandet mellan godsägare och bönder, liksom godsherrarnas unika kontrollposition över sina jordegendomar, kännetecknades av ett allmänt marknadsberoende. Proletariatet på landsbygden, som inte hade någon direkt tillgång till sina produktionsmedel, och som uppstod som ett resultat av den klass-differentiering som skapats av jordmarknaden, tvingades sälja sin arbetskraft på marknaden för att få tillgång till sina existensmedel. Den kapitalistiske arrendebonden kunde bara förnya sitt arrende om han kunde betala marknadspriset, och godsägaren kunde bara reproducera sig om hans arrendatorer kunde betala honom. Detta skapar ett tryck på kapitalisten (och ett incitament för jordägaren) att förbättra arbetsproduktiviteten för att kunna underbjuda konkurrenterna på marknaden med billigare produkter, vilket kräver kontinuerliga investeringar i produktionsapparaten. Det finns alltså ett systematiskt tryck på att förbättra produktiviteten – kapitalackumulation – som samtidigt skapar ett proletariat och en inhemsk marknad för självhushållningsprodukter. På så sätt blir kapitalismen självförstärkande och självutvidgande, vilket gjorde det möjligt för England att spränga det malthusianska befolkningstaket medan Östeuropa och Frankrike fortfarande satt fast i demografiska cykler och agrar stagnation.

Kapitalismens konkurrensförhållanden är således rent ekonomiska. Individens reproduktion beror inte längre på politiska privilegier och militära medel, utan på var och ens förmåga att generera vinst genom produktion och försäljning på marknaden, vilket i sig själv kräver att

man ständigt håller jämna steg med den genomsnittliga samhällsliga produktiviteten. Producentens tillgång till sitt uppehälle är inte beroende av att han kan behålla och använda sina produktionsmedel, utan av att han kan sälja sin arbetskraft på marknaden; exploatörens tillgång till en social överskottsprodukt är inte beroende av ett direkt och personligt utövande av våld och makt, utan av tillägnandet av mervärde genom lönearbete. Detta står i skarp kontrast till feodalismen, där det ”politiska” och det ”ekonomiska” inte är separata moment, utan är direkt sammankopplade.

Brenner ifrågasatt

Sedan de tre första artiklarna om övergången till kapitalism har Brenner återkommit till sina teser i en rad texter. Dessa har på senare tid vållat nya kontroverser. Benno Teschke och Samuel Knafo, två av Brenners arvtagare, hävdar att Brenner med tiden har förrått sitt ursprungliga fokus på klassaktörskap och politisk handling som grunden för historisk specificitet till förmån för en ”strukturalism” som upplöser allt aktörskap i reproduktionsregler som måste följas slaviskt. De hävdar att detta skifte sker redan med publiceringen av ”The Agrarian Roots of European Capitalism”, men att det är en trend som blivit tydligare i efterföljande texter.²

I början av 2000-talet kritiserades Brenner också av sin mest lysande läsare Ellen Meiksins Wood för att falla in i samma förklaringsmönster som han själv så effektivt hade demonterat i sin kritik av både Wallerstein och nymalthusianerna. År 2001 publicerade *Journal of Agrarian Change* en lång essä där Brenner hävdade att Nederländerna, liksom England, också övergick till kapitalism efter 1400-talet. Detta delvis på grund av en ekologisk kris som tvingade landsbygdsbefolkningen att köpa och sälja på marknaden för att kunna överleva. Wood tog tillfället i akt att skriva en, enligt min mening banbrytande, text där hon argumenterar för att vi bör skilja mellan olika former av marknadsberoende, eftersom det nederländska fallet var fundamentalt annorlunda än det engelska. Det var bara i det senare fallet som det skedde systematiska produktivitetssökningar, eftersom det bara var här som marknaden blev en imperativ faktor.³

Men den kanske viktigaste debatten kring Brenners verk är den som uppstod genom hans arbete om efterkrigstidens ekonomiska utveckling.⁴ Denna kontrovers startade med att Brenner publicerade en rad texter och böcker där han använder sin förståelse av kapitalismen för att tolka världsekonomin utveckling från 1945 till idag.⁵ Den mest omfattande utläggningen av argumenten ges i boken *The Economics of Global Turbulence* (2006). Där försöker Brenner visa hur den globala kapitalistiska ekonomin kännetecknas av kronisk överkapacitet, särskilt inom industrin. Brenners argument är att när gradvis fler länder bygger upp en industriell produktionsbas efter andra världskriget blir konkurrensen på de globala marknaderna allt starkare, vilket över tiden leder till allt större förbättringar i produktiviteten och en kraftig press nedåt på varupriserna, vilket gör det allt svårare att sälja varor med lönsamhet. Detta, menar Brenner, är vad som ligger bakom profitkvotens (och världsekonomin) ”långa nedgång”; en sjunkande avkastning på investeringar på grund av kapitalismens karakteristiska

---

² Knafo and Teschke, ”Rules of Reproduction”; *Historical Materialism* 29, no. 3 (2021). Se även samma tidskrift för den efterföljande debatten och Knafo och Teschkes svar.

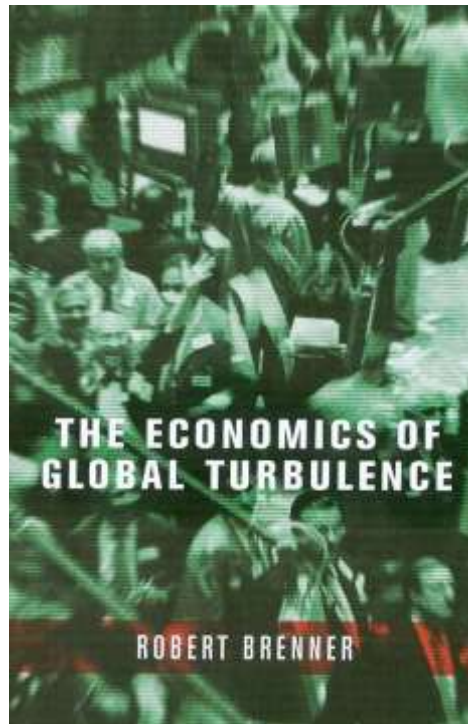
³ Robert Brenner, ”The Low Countries in the Transition to Capitalism,” *Journal of Agrarian Change* 1, no. 2 (April 2001); Ellen Meiksins Wood, ”The Question of Market Dependence,” *Journal of Agrarian Change* 2, no. 1 (Januari 2002).

⁴ Se till exempel *Historical Materialism* 4, no. 1; Ben Fine, Costas Lapavistas and Dimitris Milonakis, ”Addressing the World Economy: Two Steps Back,” *Capital & Class* 23, no. 1 (Spring 1999); David McNally, ”Turbulence in the World Economy,” *Monthly Review* 52, no. 2 (June 1999).

⁵ Robert Brenner, ”The Economics of Global Turbulence (Special Issue),” *New Left Review* 229, no. 1 (1998); Robert Brenner, *The Boom and the Bubble: The US in the World Economy* (London: Verso, 2003).

horisontella relationer mellan företag, vilket manifesterar sig i svag ekonomisk tillväxt – åtminstone inom efterkrigstidens konjunkturcykel.⁶

The Economics of Global Turbulence har haft en enorm inverkan på debatten om kapitalismens nuvarande väsen och den politik som förs av de ledande kapitalistiska länderna.⁷ Men Brenners tes är kontroversiell, inte minst för att den går emot den traditionella marxistiska förståelsen av vad som får profitkvoten att falla (det som brukar kallas ”kapitalets organiska sammansättning”). Men det kontroversiella bottnar också i att Brenner med tiden har tagit sina egna argument till sin logiska slutsats och nu anser att vi allt oftare kan se reproduktionstaktiker som nästan är förkapitalistiska till sin natur. I takt med att det blir allt svårare att pressa fram nya vinster ur den globala ekonomin, ökar tendensen att storföretagen överlever genom direkta politiskt konstituerade former av överföring av delar av den sociala produkten, till exempel genom slapp penningpolitik, centralbankernas direkta ingripande på de privata skuldmarknaderna, och skattesänkningar.⁸ Brenner har på senare tid kallat dessa systematiska ”rip-offs” för ”politisk kapitalism”.⁹

Brenners inflytande har varit enormt och fortsätter att växa. I takt med att den politiska marxismen får fler anhängare växer en allt större litteratur fram som försöker skriva om vår förståelse av kapitalismens förflutna, framtid och nutid, och som omfattar en mängd olika

---

⁶ Robert Brenner, *The Economics of Global Turbulence: The Advanced Capitalist Economies from Long Boom to Long Downturn, 1946-2005* (London: Verso, 2006).

⁷ Se till exempel J.W. Mason, ”Yes, Socialists Should Support Industrial Policy and a Green New Deal”. Jacobin. 13 July, 2023, <https://jacobin.com/2023/04/svb-dylan-riley-green-new-deal-capitalism-socialism>; Aaron Benanav, ”A Dissappointing Glut?,” *New Left Review* 140/141 (March/June 2023); Benanav, *Automation*; Jamie Merchant, ”The Economic Consequences of Neo-Keynesianism”. Brooklyn Rail. 13 July, 2023, <https://brooklynrail.org/2023/07/field-notes/The-Economic-Consequences-of-Neo-Keynesianism>.

⁸ Robert Brenner, ”Escalating Plunder,” *New Left Review* 123 (May/June 2020); Robert Brenner, ”From Capitalism to Feudalism? Decline, Predation + Transformation of US Politics”, 9 May 2022, Seminar, 1:12:29. <https://www.youtube.com/watch?v=ZMDF3Hk9B1o>

⁹ Dylan Riley and Robert Brenner, ”Seven Theses on American Politics,” *New Left Review* 138 (November/December 2022).

områden. Med sina analyser av kapitalismens ursprung sparkade Brenner den historiematerialistiska bollen så hårt att den fortfarande inte har landat.

Markus Christian Hansen är doktorand i historia vid Lunds Universitet. I sitt avhandlingsarbete undersöker han 1700-talets danska jordbruksreformer med särskilt fokus på adelns roll.

Lästips

Robert Brenner: [Klasstrider och ekonomisk utveckling under feodalismen](#) (1979) och [Bakom den ekonomiska oron](#) (intervju från 2019)

Debatt:

[Seth Ackerman: Robert Brenners ofruktbara teori om global stagnation](#) (september2023)

[Aaron Benanav: Vi är alla stagnationsteoretiker nu](#) (september 2023)

[Joshua Rahtz: Att kartlägga oron](#) (oktober 2023)

[Ackerman-Benanav: "Är kapitalismen dödligt sjuk?"](#) (oktober 2023)

Se även:

Ellen Meiksins Wood: [Kapitalismen och människans frigörelse](#) och [Kapitalismens ursprung - Ett längre perspektiv](#).